

Лекція 4

**СТАНОВЛЕННЯ МОВОЗНАВСТВА
ЯК САМОСТІЙНОЇ НАУКИ
НА ЗАСАДАХ КОНЦЕПЦІЙ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ**

Тетяна Козлова

Запорізький національний університет

ethstlab@yahoo.com

ПРОТОЛІНГВІСТИКА і НАКОПИЧЕННЯ ЗНАНЬ ПРО МОВНІ ЯВИЩА

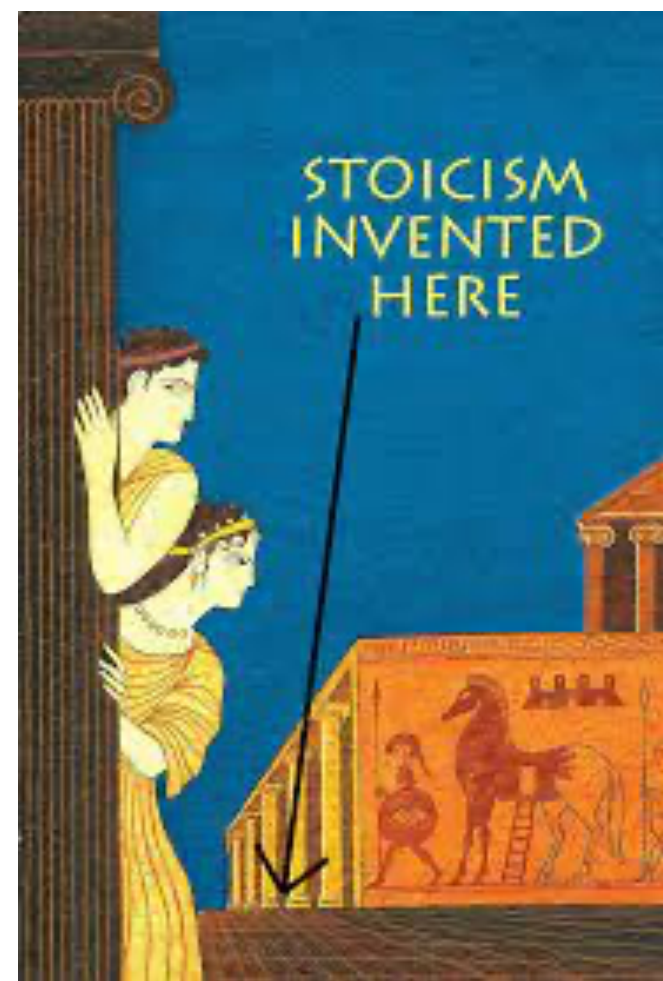
- Міфологічні уявлення про створення світу та мови;
- Механізм мовлення;
- Класифікації слів, укладання переліків;
- Диференціація голосних та приголосних

ГОЛОВНІ ЛІНГВІСТИЧНІ ТРАДИЦІЇ АНТИЧНОСТІ

- Китайська
- Індійська
- Японська
- Середньоземноморська

(грецька, римська)

СПІЛЬНІ ОЗНАКИ

- Виникали в межах філософії;
- Відхил від міфологійної свідомості;
- Античні (в широкому сенсі);
- Проблеми філософії мови (ім'я – річ);
- Встановлення правильності мовних фактів; мовна норма; інтерпретація письмових текстів

РОЗБІЖНОСТІ

- На основі мов різної типології
- На основі різних видів писемності
- Ступінь георафічної диференціації
- Маштаби впливу на подальший розвиток мовознавства

ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ МОВИ

- Ототожнення слова і речі;
- Природний, а не умовний зв'язок;
- Магічна функція слова;
- Правильність встановлення імен (правильне ім'я = правильний порядок речей у Всесвіті);
- Ономатопей;
- Слово – об'єднальний початок всього

ФОРМУВАННЯ МОВОЗНАВЧИХ КОНЦЕПЦІЙ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

1. Періодизація та загальна характеристика середньовічних концепцій мови.
2. Стимули створення алфавітів.
3. Практичний і теоретичний напрямки лінгвістичних учень.
4. Проблеми філософії мови в концепціях теологів середньовіччя.
5. Тлумачення текстів: герменевтика та екзегетика.
6. Виникнення й розвиток нової лінгвістичної традиції: арабська мовознавча концепція.
7. Середньовічна лексикографія та граматичні трактати

ХРОНОЛОГІЯ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

- початок - занепад Римської імперії (V ст.)
- Середньовіччя в Європі :
- **раннє середньовіччя** (друга пол. II-III ст. — XI-XII ст.),
- **пізнє середньовіччя** (XII-XIII ст. — XIV ст.),
- **Відродження** —(к. XIV ст. — сер. XVIII ст.).

СТИМУЛИ СТВОРЕННЯ АЛФАВІТІВ ТА ІНШІ РИСИ МОВНИХ ПРОЦЕСІВ УПРОДОВЖ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

- упровадження християнства, витіснення язичництва
- розвиток писемності та літератури
- заміна місцевих систем письма латиницею: огамічне письмо Ірландії (V ст.), рунічне письмо Германії та Скандинавії (VI ст.)
- стихійне створення алфавітів на латинській основі
- створення системних авторських азбук: готська абетка єпископа Ульфїли (IV ст.) на основі грецького алфавіту з додаванням латинських літер, кирилиця та глаголиця Кирила та Мефодія (прибл. IX–X ст.)
- формування національних мов і подальше витіснення латини
- послідовна уніфікація національних мов та домінантність наддіалектної форми її існування

ОСОБЛИВОСТІ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ МОВИ (1)

- **авторитет Одкровення** та екстраполяція теоцентричної тези «Бог — абсолют усього сущого» на мову
- **два напрями:** *теоретичний* (формулювання та розв'язання проблем мови теологами) і *практичний* (різноаспектний опис мов, створення граматик і словників, розвиток письма)

ОСОБЛИВОСТІ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ МОВИ (2)

- **створення писемності**
- активність лексикографічної практики
- коментування канонічних текстів
- розвиток *герменевтики* (тлумачення будь-яких видів текстів та спілкування)
- розвиток *екзегетики* (тлумачення релігійних, біблійних текстів)
- розвиток *патристики* (боротьба богослов'я проти міфології, доктрина монотеїзму, креаціонізму та богопізнання)

ОСОБЛИВОСТІ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ МОВИ (3)

НОВИЙ ТИПОЛОГІЙНИЙ МЕТОД ТЕКСТОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

- тлумачення глибших шарів слів, ніж їхні графічні позначення
- алегоричні пояснення та встановлення зв'язків між Старим і Новим Заповітом
- теза про те, що саме події, а не слова пророкують майбутнє.

ОСОБЛИВОСТІ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ МОВИ (4)

створення єдиної арабської держави (VII ст.) та заснування нової лінгвістичної традиції

- визнання вищого статусу арабської мови — мови Корану (канонічного тексту ісламу),
- розробка оригінальної граматики, яка максимально відповідала структурі арабської мови

ОСОБЛИВОСТІ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ МОВИ (5)

Головні проблеми:

- рівноправ'я мов та універсальна природа мови
- важливість рідної та іноземних (*варварських* - у римлян) мов
- неприйнятність дискусій стосовно правильності імен
- теорія мови як творчої й живої сили, і слова — як знака чи символу, від якого не залежить існування того, що цим словом позначене (Г. Ніський, А. Августин).

МОВОЗНАВЧІ ПРОБЛЕМИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Video: *Linguistics (L1) Part 3 : History Of Linguistics (start at 12:30)*

<https://www.youtube.com/watch?v=sQVtziMRa1k>

1. Яка з європейських мов домінувала протягом Середньовіччя? Чому?
2. Для чого потрібно було вивчати цю мову?
3. В чому полягала необхідність її дослідження? Який підхід було застосовано для реалізації цієї мети?
4. Що таке універсальна граматика? Яке значення ця концепція мала для подальшого розвитку мовознавства?
5. Яка дослідницька тенденція намітилася впродовж Відродження? Чому?

МОВОЗНАВЧІ ПРОБЛЕМИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ:

СПЕКУЛЯТИВНА ГРАМАТИКА ТА ТЕОРІЯ ПОЗНАЧЕННЯ

- 13-14 ст.
- модисти Паризького університету
- Томас Ерфуртський, Мартін Дакійський
- «...усі національні мови граматично подібні. Це пояснюється тим, що вся граматика походить від речей... і оскільки суть речей однакова для носіїв різних мов, так само, як і способи буття і способи розуміння, то й способи позначення (*modus significandi*) також однакові, а звідси й однакові способи граматичної будови мовлення. І тому вся граматики однієї мови схожа на граматику іншої мови»

(М.Дакійський «Про способи позначення»)

МОВОЗНАВЧІ ПРОБЛЕМИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ:

СПЕКУЛЯТИВНА ГРАМАТИКА ТА ТЕОРІЯ ПОЗНАЧЕННЯ

- **Активний модус існування** – властивість речі поза будь-якими зв'язками чи залежностями
- **Пасивний модус пізнання** - така сама властивість речі, але по відношенню до пізнання (існування як таке, що може бути пізнаним) + по відношенню до мови
- активний і пасивний модуси позначення: полеміка
+ активний модус позначення належить мові
? з яким аспектом мови він співвідноситься (формою знака чи змістом знака, тобто особливою мисленнєвою сферою)

МОВОЗНАВЧІ ПРОБЛЕМИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ та СЬОГОДЕННЯ: **БАГАТОМОВНІСТЬ**

Video: *Why does multilingualism in the Middle Ages matter today?*

<https://www.youtube.com/watch?v=i2CWpo416A8>

1. Що таке мультилінгвізм?
2. Чому важливо досліджувати багатомовність?
3. Чому багатомовність виявилася важливою проблемою для розвитку мовознавчих теорій Середньовіччя?
4. Як змінилася ситуація щодо панівної мови Європи у 15 ст?
5. Як ці зміни вплинули на розвиток мовознавства?

СПІЛЬНІ РИСИ АНТИЧНОГО Й СЕРЕДНЬОВІЧНОГО МОВОЗНАВСТВА

- розвиток теорії мови в контексті загального філософствування про буття й світ/довкілля
- намагання збагнути походження світу й мови
- ідентифікація законів існування світу й мови

ВІДМІННІ РИСИ АНТИЧНОГО Й СЕРЕДНЬОВІЧНОГО МОВОЗНАВСТВА

ПРОБЛЕМИ МОВИ в контексті інших галузей знання

античне мовознавство — частина **філософії**

середньовічне мовознавство — частина

теології